

MARGÓCSY ISTVÁN

SZIGVÁRT APOLÓGIÁJA*

„...Könyvtára van szobája ablakán,
A könyvtár dísze Szigvárt, Kártigám...”

Petőfi Sándor: *Kedves vendégek*, 1844

„Pedig a kisasszonynak nagyon megtetszett Szigvárd, és gyakran küldött egy árva szobaleányától cédulát, melyre néma hangokat írt az írás szerint” – jegyzi fel 1870 körül, népmese gyűjtés közben Ballagi Aladár egy öreg, írástudatlan cselédasszony szájáról a *Siegwart*-regény mesévé folklorizálódott, de a regénynek majd minden fontos mozzanatát megőrző részletes és hosszú változatát.¹ Az adatközlő asszony, aki a 1820-as években, gyerekkorában pesztonkaként szolgált Sárosdon, Fehér megyében gróf Esterházy László otthonában, itt, a grófi családban hallhatta felolvasásként a regényt, s hallás után, emlékezetből rekonstruálta a nyilván addig is nemegyszer elmondott regény-mesét. A regény természetesen Barczafalvi Szabó Dávid fordításában hangzott el, s még nyelviségének sok sajátossága is rögzült a hallgató emlékezetében, hiszen a gyűjtő lejegyzése szerint „erre vall az egész előadás stílje, mely, mintha csak a Barczafalvi Szabóé volna, úgy el van lépve új szókkal, félmúlt időkkel, *valákkal*, stb.” E különös és meglepő történet több szempontból is méltó figyelmünkre: ha a kultúrantropológia oldaláról nézzük, fontos adalékot találunk benne arra nézve, hogy a „magas művészet” „lesüllyedése” mily korán elkezdődött (ahogy az adatközlő Ballagi fogalmaz: „ez az első mutatvány, mely felmutatja egy újabb irodalmi mű közvetlen átvitelét a nép ajkára”); ám ha az irodalomtörténet oldaláról nézzük, arra kell rájöttünk, mily sokáig élhettek és hathattak lappangva oly irodalmi művek is, melyeknek szerepét pedig, talán túl egyszerűen és leegyszerűsítetten, nemigen szoktuk sem becsülni, sem számon tartani (e lappangásnak ironikus visszhangjaként szól Petőfi verse is). Ha e könyvet, e hírhedt fordítást 40 évvel kiadása után még olvasták, ráadásul aligha olyan műveletlen emberek, akiknek teljesen mindegy lett volna, mit is olvasnak (*grófi* olvasáskultúráról van ugyanis szó!), ráadásul nyilván nem is csak egy alkalommal (az ugyanis nem nagyon valószínű, hogy e nagyon terjedelmes könyv tekervényes cselekményét, mégoly szimplifikált formában is, egy hallásra memorizálni lehetne), akkor alighanem revízió alá kell vennünk az irodalomtörténet ama lenéző véleményét, mely – a merész nyelvújító gesztusok elítélésére támaszkodva – magának az egész könyvnek a jelentéktelenségét hangsúlyozza.² Holott ha a regény olvasottságára keressünk adatokat, meglepő tényekre bukkanunk: Rát Mátyás már az 1780-as

* E tanulmány a hetvenéves Csetri Lajos tiszteletére összeállított gyűjteménybe készült: *Cartoon Network*, szerk. SZAJBÉLY Mihály, Szeged, s. a.

¹ BALLAGI Aladár, *Szigvárd. Népmese*, ItK, 1892, 120–128.

² Erre a hagyományos szemléletre lehet példa a legújabb összefoglalás ítélete is: „...sehogyan sem reagáltak a nyelvilag nem kevésbé vad *Szigvárt klastromi története* szövegére, s feltehetőleg azért, mert kézbe se nagyon vették”. BIRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Bp., 1994, 216.

évek végén is méltatlankodik, hogy egy szerinte értelmetlen könyv annyi vevőre talált,³ Pápay Sámuel pedig 1810-ben azzal biztatja Kazinczyt a mű végigfordítására és kiadására, hogy a Barczafalvi Szabó fordítása *elfogyott*, s szükség lenne az újbóli terjesztésre („*Szegváridat* – a Sziegvart elfogyta után – nem tartanád-e jónak egy Nyomtatónak általadni, hogy világ eleibe jöhetne, s fényeskedhetne a mostani sok idétlen magyar Románok helyett?”).⁴ A *Szigvárt*, úgy látszik, a korabeli éles kritikai elutasítás dacára is talált utat olvasóihoz, s nem csekély lehetett amaz olvasóréteg sem, mely a regényben nem a meglepő nyelvújítási kísérleteket figyelte vagy kereste (feltehetőleg: vagy nem tulajdonított nekik *különlegesen* nagy jelentőséget, vagy esetleg még javallta is őket), s a művet mint *irodalmi alkotást* elfogadta.

A *Szigvárt* keletkezésének és fogadtatásának története persze ezen kívül is sok érdekes mozzanatot tartalmaz. Hisz ritkán jelenik meg úgy könyv, hogy a főszöveg mellé a szerző nemcsak az újított szavak szótárát helyezi el, hanem egyben visszavonó és mentegetődző levelét is, mely szerint ha az e szavakkal kapcsolatos felháborodásnak mértékéről előbb tudomást szerzett volna, maga is mérsékelte volna a neologizálást, csak hogy a kiadó már ily nyelviséggel nyomtatta ki a szöveget, s nem volt mit tennie.⁵ Másrészt az olyan fogadtatásra sem igen lehet még példát találni, mely e könyvet illetően a ránk maradt dokumentumokból kiolvasható: hogy valakinek a művét, akár fordítását is *kizárólag* szóhasználata, szócsinálása alapján ítélik meg. A kortárs kritikai vélemények ugyanis, legyenek bár javallóak, mint a Dugonics Andrásé, vagy fölényesen elutasítóak, mint a Kazinczyé, mind kimerülnek abban, hogy az egyes új, mesterséges szavak létjogosultságát vagy minőségét elemzik. Mert mikor pl. Dugonics az *Etelka* jegyzeteiben igen fellelősen dicsőíti Barczafalvi Szabó teljesítményét („A mi engem illet: valahánszor azon említett szavakat oly barátimmal olvastam, kik csendes és meszsze-látó tehetséggel bírnak, mind-annyiszor SZABÓ-úrnak szorgalmatosságát az egek tornáccáig emeltük. Sőt annak szerencsés gondolatjait most-is arra kérjük: hogy a högyös nyelvtől semmit se tarcson. Tovább folytassa a munkát, és a *Magyar tár-házat* illetén gyöngygyeivel ezután-is gyarapítani akarja. Markunkban még *Magyar* nyelvünk.”⁶), a könyvnek sem tartalmáról, sem stílusáról nem ejt szót, megelégszik „az elegyes szavaknak ki-gondolások” nyugtázásával. E jóindulat egyrészt elég meglepő, hiszen ismeretes Dugonicsnak a *Szigvárt* szentimentális „modernségéhez” képest erősen konzervatív ízlése és beállítottsága, valamint az irodalom nyelviségéhez való viszonyának Barczafalvi Szabóéval ellentétes volta (archaizálása, népinek feltüntetett stilizálása, tömörítő darabossága stb.), másrészt éppen ezen fenntartások miatt korlátozott érvényű is marad: a nyelvnek és

³ Vö. levelét Kazinczyhoz, 1789-ben: „Hogy lehet, hogy ez a fordítás kél, holott a magyarok néha szer feltett is finnyásak?” KAZINCZY Ferenc *Levelezése* (a továbbiakban: KazLev), I, 140.

⁴ KazLev VIII, 635.

⁵ *Szigvárt klastromi története*. Fordítódott németből magyarra BARCZAFALVI SZABÓ Dávid által, I–II, Posonyban, 1787. *A könyv Szerzőnek előre való Tudósítása*: „ha késő nem lett volna (mert már fele ki volt nyomtatva a könyvnek, midőn egygynémelyek tudomra adták, hogy az új szók nem teletszenek), még a legkissebbeket is ki-hagytam volna belőle”.

⁶ DUGONICS András, *Etelka*, 3. kiadás, 1805, 144–146. Barczafalvi Szabó köszönő levelét, melyben viszontdicsőíti Dugonicsot, lásd Szegedi Híradó, 1877. III. 9.

a nyelvvel való élésnek csak ideologikus elemeire vonatkozik (azaz a nemzetépítő funkciót hangsúlyozza), s a műnek a fogalmazáson túlmutató esztétikai jellegével nem is akar mit kezdeni. Épp ezért különösen érdekes, hogy Kazinczy, aki viszont, mint ismeretes, annyira hevült a német könyvért, hogy szerzőjével levelezést kezdeményezett,⁷ s maga is hozzálátott a regény fordításához (vagy magyarításához, *Szegvári* címmel), s abbahagyott fordítását még fogsága után is tervezte befejezni,⁸ kritikájában, mely a neveltségességig menően gúnyolja s tűzre vetendőnek ítéli Barczafalvi Szabó nyelvészkedéseit, szintén megakad a szavak szintjén („...Ezt a német nyelven édes sírásra fakasztó írást boszankodás, felhevült boszankodás nélkül nem fogják olvashatni... S hihette-e azt a fordító, hogy olvasói között találtathatik csak egy is, aki ezeket az agyrtai neveltségesség szökdéceléseket szépeknek fogná állítani?... Románt fordítani, s a gyönyörűsége szolgálatát is ideitlen névvel mocskolni el, megengedhetetlen vakmerőség.”⁹). Kazinczynek finom és találó művészi érzékére vall persze, hogy (mint később Csokonai esetében) Barczafalvi Szabótól sem tagadja meg, „hogy a természet néki könnyűséget és találmányos elmét adott”, de maga a kritika semmit nem tud és nem akar mondani a *Szegvári*-fordítás mentségére. Csak jóval később, már az új század eleji nyelvújítási viták kiélekedése idején fog majd Kazinczy jó és értő szavakat is szólni Barczafalvi Szabó vállalkozásáról: akkor, amikor már ő maga is ki lesz téve a nyelvrontó szócsinálás vádjának. Magát a fordítást egészében véve mindig is el fogja ítélni, ám ekkor elismeri, hogy szükség lehetett, szükség volt a szócsinálás túlzásaira, s e túlzások elítélése nem vezethet minden szócsinálás elvi elvetéséhez (pl.: „Szabó Dávid szükségtelen szöveget is csinált – és neveltségességeket... De a kétszáz rossz, rútt és szükségtelen közt volt 40 jó, s azokkal élni igen is illő”; vagy: „Volt-e a világon neveltségesebb Író, mint Szabó Dávid, a Pataki? Én ugyan sok rossz Írót ismerek, de rosszabbat, neveltségesebbet nem, csak egyet is... és még is nem köszönhetünk e néki is eggynehány új koholású szót, melyet a veleélés már jóvá tett” stb.¹⁰). Kazinczy, meglehetősen egyéni, vetélkedő írói féltékenységből is (hisz, mint mondja, a *Szegvári*-fordítást épp Barczafalvi Szabó művének elretentő hatására dobta tűzbe,¹¹ s majd a *Mondolat*-vita kapcsán is fájjalja, hogy az ő szavait és tevékenységét összemossák Barczafalvi Szabóéival!) kárhoztatja e fordítást, ám az mégis megmagyarázás nélkül marad, miért nem talál néhány megengedhető újításon kívül semmi érdemlegeset benne.

Barczafalvi Szabó írói megítélése a továbbiakban nagyrészt Kazinczy nyomán haladt, nemegyszer még ama, legalább frazeológiájában nagylelkű, bár nem igazán tágkeblű

⁷ Lásd Millerhez írott leveleit: KazLev XXII, 8, 12; XXIII, 11.

⁸ Lásd levelét Török Zsuzsannához 1804-ből. „Von meiner Übersetzung dieses Werkes habe ich nichts mehr, als einen Band, und ich möchte es in Stunden, wo ich nicht besseres thun kann, ergänzen”. KazLev III, 165.

⁹ Magyar Museum, I. kötet, 178–187.

¹⁰ Szentgyörgyi Józsefhez (1804): KazLev III, 172; Ferenczy Lajoshoz (1807): KazLev IV, 564.

¹¹ Lásd levelét Pápay Sámuelhez: KazLev VIII, 381; továbbá: *Pályám emlékezete* (1789-es fejezet) = KAZINCZY Ferenc *Válogatott művei*, Bp., 1960, I, 92. (Mint láttuk, a fordításból egy kötetnyi megmaradt – lásd a 8. jegyzetet; továbbá kérdéses az is, mikor történhetett az égetés, mert a levelezés tanúsága szerint a regény 1790-ben még megvolt; lásd levelezését Aranka Györggyel: KazLev I, 520; II, 78.)

megengedést is megszüktíve, melyre Kazinczy azért, kivált pályája végén, hajlandó lett („De ha Barczafalvi nekünk Amerikát nem ada is, ha pöcékre vive is nagy részben, ada néhány darab aranyat, néhány gyöngyszemet és gyémántot, s mely nyereség volt az! s mit adtak a lármázók!”¹²), s a történeti leírásokban kizárólag tudatlan és rossz nyelvészként lett rögzítve: ő lett a magyar nyelvújítás Prügelknabéja, kinek szavait mint elvetemült szószörmnyetegeket, elrettentő példaként lett szokás kárhoztatni s parodizálni. Az elítélés persze már Barczafalvi Szabó életében is megkezdődött: újságjának szerkesztésétől állítólag szavai miatt kellett megválnia; mikor a sárospataki főiskolán tanárként alkalmazták, az egyházkerületi gyűlés egyszerűen eltiltotta a neologizálástól,¹³ de a későbbi, kivált a múlt század végi kirekesztés szélsőséges példájaként elegendő itt Simonyi Zsigmondnak a Magyar Nyelvőrben leírt véleményét idézni: „Barczafalvi Szabó számára a magyar nyelvnek nincs, nem lesz dicsérő szava soha. Ha nyelvünk annyira elfajult, azt legnagyobb részt az ő szerencsétlen szóalkotásának köszönhetjük”;¹⁴ ez a szemlélet aztán addig is terjed majd, hogy még aki egyébként mentegeti is vállalkozását, a nyelv tekintetében az is negatívumokban fogalmaz: „ő nem stilművész, s e tekintetben fordításának valóban nincs sem értéke, sem jelentősége.”¹⁵ Legtoleránsabb leírását Tolnai Vilmos nyelvújításkönyvében találjuk (itt részletesen ki van fejtve, mit mondott, mit írt Barczafalvi Szabó nyelvi gyakorlatának elveiről, milyen szavakat csinált s milyen módszerrel, ezek közül melyek maradtak fenn; milyen vitái voltak stb.),¹⁶ ám a dolog természeténél fogva e nyelvtudományos könyvből teljesen eltűnik Barczafalvi Szabó könyvének esztétikai jellege, s ugyanúgy, mint a korabeli kritikában, csak az egyes szavak maradnak meg, már a stílus vizsgálata is elmarad.

E dolgozatban épp ezek miatt nem is a nyelvész Barczafalvi Szabóval s (sokszor valóban menthetetlen) szócsinálási furorjával foglalkoznék, hanem írásának és irányának mai szemmel nézett szépirodalmi jellegével: azt gondolom ugyanis, hogy a nyelvújításnak még a legföldhözragadtabb elemeit sem lehet csak a szavak, az elemek szintjén megragadni; a szépirodalomban végbevitt újításokat pedig csakis a kor irodalmi kontextusának figyelembevételével lehet megítélni – mindennek pedig nagyon kevés köze van ahhoz a kérdéshez, vajon jól sikerült volt-e egy vagy sok szó az írói alkotás során. S a regénynek irodalmi megközelítését sem elsősorban a szerző érdemei miatt szorgalmaznám, hanem azért, mert úgy látom, irodalomtörténet-írásunkban felettébb el van hanyagolva ama néhány, elsősorban természetesen német eredetire visszanező regénykísérlet, regényfordítás, mely a 1780-as években, nyilván a jozefinista felvilágosodás termékeként, úgy látszik, nem csekély szerepet játszott. A *Szigvárt* mellett meg kell itt említeni az olyan, a korban számon tartott, ám azóta alig feldolgozott regényeket, mint a Gelei József fordí-

¹² *Pályám emlékezete, i. m.*, 89.

¹³ Lásd életrajzát: Sárospataki Lapok, 1890/10, 203; továbbá: LUKÁCS Lőrinc, *Barczafalvi Szabó nyilatkozatai a nyelvújításról*, Magyar Nyelvőr, 1882, 421.

¹⁴ STEINER Zsigmond, *Adatok a magyar nyelvújítás történetéhez*, Magyar Nyelvőr, 1872, 45–48, 94–99; az idézet: 97.

¹⁵ LÁZÁR Béla, *Stegwart*, ItK, 1892, 50–70; az idézet: 69.

¹⁶ TOLNAI Vilmos, *A nyelvújítás*, Bp., 1929 (A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve), 56–69.

totta *Hallónak boldog estvéje* (Chr. Fr. Sintenis műve nyomán), az *Iffabbik Robinzon* (J. H. Campe regényéből), a *Klimius Miklós földalatti utazása* (Holberg nyomán), a *G. nevezetű Svédi grófné* (Gellert nyomán, két fordításban is); a Kazinczy előszavával megjelent *A tiszta és nemes szeretet ereje, azaz Orestes és Hermione* (Dusch nyomán Ivánkay Vitéz Imre fordításában), vagy a maga Kazinczy által Wielandból fordított *Szókratész Mainómenosz, azaz A szinopei Diogenész dialógusai*, továbbá Kazinczynak *Werther*-fordításkísérlete stb. E művek alighanem igen nagy mértékben hatottak a korszak irodalmi ízlésére, s nemcsak társadalmilag sokszor igen fontos és modern tartalmukkal, szentimentális érzékenységükkel, hanem a klasszicista műfajhierarchiát aláaknázó *prózaiságukkal* és regényességükkel esztétikailag is meghatározó funkciót tölthettek be: nélkülük nyilván nem születtek volna meg az oly fontos magyar művek, mint Kazinczytól a *Bácsmegvey*, Kisfaludy Sándortól a *Két Szerető Szívnek Története* stb. E művek mint modern regények, melyek valóban a legmodernebb élethelyzeteket rajzolták meg kellő felvilágosodottsággal és kellő érzékenységgel, a nyolcvanas évek irodalmiságának majd minden kérdését érintették; s nagyon fontos szerepet játszottak abban a folyamatban, mely a kor minden irodalmi kánonát és szabályrendszerét radikálisan átírta, s lehetőséget teremtett egy sokkal nyitottabb irodalmiság érvényesüléséhez. A *Szigvárt* ennek a folyamatnak igen jelentős állomása lehetett; s már maga az erőteljes nyelvi elutasítás is valószínűleg azért fogalmazódhatott meg vele szemben, mert e regénynek nem csekély szerepet szánhattak (Kazinczy is nyilván *ezért* akarta volna lefordítani).

Hisz a *Siegwart* a német irodalomban a *Werther* után talán a legnagyobb modern szentimentális könyvsiker volt, melyet 1776-os első megjelenése után rögtön sok európai nyelvre le is fordítottak (a fordítások sorrendje: lengyel 1777, francia 1783, 1785, dán 1778, holland 1779, a nyolcvanas években készült az olasz és magyar¹⁷), s melyet német nyelvterületen egészen 1844-ig folyamatosan újra kinyomtattak. E könyvben, ha igencsak hosszadalmasan s igencsak trivializált formában, minden megtalálható, ami a Werther-féle indulatoknak, a Sturm und Drang szenvedélyességének alapot adott: nagy és szenvedélyes szabadságideológia, a vallási tolerancia iránti korlátlan igény, a szerelem egyéni és szabad választásának igénylése és követelése, a szerelmi bánatnak a hősiességgel való szembeállítás, a társadalmi egyenlőtlenségek feletti háborgás, a mindenféle kiszolgáltatottság (szülői, arisztokráciai) elleni rugódozás, a művészetek és az érzékenységek szoros összekapcsolása, minden durvaság elítélése (csak illusztrációként idézném az egyenlőségre vágyó emberbarát nosztalgikus társadalombírálatát Szigvárt egy elmélkedéséből: „Beh nem szeretnék soha Fejedelem vagy Fejedelemné lenni; ha nékem fejedelmi módon kellene élnem! kiváltt, ha meg gondolja az ember, hogy nagyobb részént a jobbágyoknak véres verejtékek mégyen fel az asztalra!” – II, 437) stb. S mindezt a regény a szenvedő érzékenység szemszögéből mutatja: a kiszolgáltatott, érzékeny és felvilágosodott fiatal értelmiségi szenvedéstörténeteként, kit a zord világ, hiába kész hősünk néha még a belátó kompromisszumokra is, hol kegyetlenségeivel, hol félreértéseivel és véletleneivel kitzaszt

¹⁷ Johann Martin MILLER, *Siegwart. Eine Klostersgeschichte*. Az első kiadás (1776) fotómechanikus utánnyomása: kiad., utószó Alain FAURÉ, Stuttgart, Metzler, 1971. Az idézett adatok az igen alapos és gazdag utószóból: II, 10*.

magából, egyedüllétre kényszerít és halálba kerget. S e szenvedés úgy lesz megfogalmazva, hogy mindenütt az *egyéni* érdekelttség nyerjen kifejeződést: a szereplők állandóan vallomásosan nyilatkoznak meg (akár magukban, akár egymásnak), állandóan indulataikról és érzelmeikről óhajtanak tanúbizonyságot tenni, s ezért természetesen állandóan sírnak (ahogy a német kiadás utószava meg is jegyzi: az I. kötetben 117, a II.-ban 165, a III.-ban 273 alkalommal fakad valaki sírva...¹⁸). Miller regényében ez az érzelmesség állandóan didaxissal is keveredik, s a német evangélikus felvilágosodás filantróp erkölcsnemesítő eszméi (hol magasabb, hol közhelyesebb színvonalon) sorra előadásra is kerülnek: a regény, miközben nagyon élesen felveti a fent említett problémákat, rendre meg is szelidíti és meg is oldja, ha legtöbbször csak a lemondásban és szenvedésben is, őket; s egy megnyugtató erkölcsi világrendnek legalább elvi lehetőségét mindvégig fenntartja (ebben aztán radikálisan különbözik is a *Werthertől*: itt, e regényben a jóakarát és hűség, a vallási megnyugvás ígérete mindig elveszi a társadalmi és erkölcsi dilemmák élet, s nem engedi az erkölcsi nehézségeket kétségbeeséssé fokozódni – e regény „természetesen” nem engedi sorsüldözte hősét öngyilkosnak lenni, hanem csak arra kárhoztatja, hogy beteljesületlen szerelmében, orvosilag is megnyugtató módon, természetes „szerelmi halált” haljon...). A regény díszletei, helyszínei, alkalmazott jelenetei mind ennek az érzékeny világnak akarnak keretet teremteni: a szabad természetben járás, a kertben gyönyörködés, a szalonokban a kulturált zenélés, a bálban való szeliden érzéki táncolás, a folyamatos olvasás (pl. Klopstock és Gessner!) és zenélés fogják mindig hő-sünk lelkét körülvenni, s fogják számára felkínálni az esztétikailag megnemesített derekas életvitel lehetőségeit. S ennek a világnak (vagy az e világ utáni nosztalgianak) lesz letéteményese amaz érzelmes és szenvedélyes beszéd és beszélgetés, mely a regényen, sírások és felkiáltások kíséretében, végigömlik: ahogy a hős és a narrátor nézik és végigszenvedik a szomorú történeteket, állandóan felhevülten reagálnak, s állandóan érzelmi-leg felfokozott beszédsszituációban találják magukat.

E modern német regény nyilván nagyon sok szempontból kihívást jelenthetett a korabeli magyar irodalmiság számára: mind tartalmi kérdésekben, mind erkölcsi meggyőződésében, mind propagált és gyakorolt ízlésében, mind megformáltságában elütött attól az ideáltól, mely a legtöbb ez idő tájt alkotó irodalmi csoport számára mérvadó lehetett – az olvasóközönség legtöbb rétege alighanem túl modernnek is találhatta (épp ezért lenne fontos tudnunk: kik is voltak azok, akik felvásárolták a könyvet). Ha most a közvetlenül leíró jellegű tárgyi környezet másságától el is tekintünk (tehát attól, mennyire ismerhették fel vagy el a magyar olvasók pl. a német városi zenélésnek szokásait stb.), sok olyan tematikus elemet találunk fel, melyeknek társadalmi visszhangja a magyar irodalomban egyébként csak sokkal később lett széles körűvé: ilyenek pl. a nemes és nem nemes közti szerelem és házasság lehetőségének kérdése, az individuális szerelem legitimációjának problémája, a nők jogainak elve (pl. „Egygyik Nemnek annyi szabadságának kellene lenni, mint a másiknak!... Tsupa kegyetlen uralkodók vagyunk az aszszonyi Nemen! De minthogy már egygyszer bé vették: tartoznak a leányok ahhoz tartani magokat, mivel az

¹⁸ Az idézett kiadás utószava: II, 20*.

azzal való nem gondolás olly igen káros nékik...” – I, 363) stb. Illusztráció gyanánt: a magyar kiadás egy helyütt, vagy cenzurális okokból, vagy csak a várható elítélő társadalmi visszhang kikerülése okán, igen jelentős enyhítő változtatást is kénytelen (?) alkalmazni, ráadásul éppen a történetnek a legvégén, a megoldásban. A történet során a két, egymástól elszakított és csúnyán megtévesztett szerelmes, mindketten kolostorba vonulván, csak akkor találkoznak újra, mikor a hölgy már haldoklik, s épp a szerzetes papként szolgáló Siegwart hozná számára az utolsó kenetet: a felismerés után előbb a hölgy, majd valamivel később a férfi is belehal rettenetes sorsába. Ám míg a német regényben a két szerelmes, kívánalmuknak megfelelően, jóindulatú és megértő előjáróiknak szerető akarattjából, ha titokban is, de egymás mellett nyugodhat („...Siegwart... bey Nacht, in aller Stille neben seiner Mariane solle begraben werden. Die Nacht drauf begrub man ihn. Die beyden Märtyrer der Liebe ruhten bey einander. Auch auf sein Grab ward ein Kreuz gesetzt. Therese vereinigte die beyden Kreuze durch eine Blumen- und Cypressenkette” – II, 1072), addig a magyar változat ezt a nyilvánvalóan túl merész megoldást megvonja a szerelem mártírjaitól, s az elhunyt Szigvártot saját férfikolostorába, kedvesétől elszakítva úgy hagyja eltemetni, hogy még régi kebelbarátja és sógora sem lehet jelen, s mindössze így szól: „Másnap Szigvártot Füllendorfba vitték, és bé tétetett a Hólttalagba” (II, 720). A szelídítés nyilvánvalóan nagy hatású: a katolikus szerzetesrendbe belépett szerelmesek még akkor sem nyerhetik el szerelmük legitimációját, ha sorsuknak szerencsétlenségét a könyv mélyen fájjalja is. Hiába érződik a könyv szövegén némi protestáns íz (azon túlmenően is, hogy persze Miller maga is evangélikus lelképásztor volt), s nemcsak a fordító magyar szóhasználatának köszönhetően (Barczafalvi Szabó mindig *keresztvént* mond, jóllehet a főhősök mind katolikusok!), hanem tudatos szövegbeiktatások révén is (Szigvárt kolostori elmélkedései közé a fordító önkényéből pl. bekerül egy olyan nagy fiziko-teológiai jellegű, természetet, istent dicsőítő fejtegetés, melynek a korabeli magyar protestáns teológizáló irodalomban nem egy helyen megtalálánk párhuzamát – II, 694–699; a bibliaolvasás során a szerzetes Szigvártnak a katolikus magyarázatok nem tudják elosztatni senkinek el nem mondott kételyét, s ekkor még az is eszébe jut, hogy protestánsná lesz, csak sajnos eme teológiát még nem ismeri eléggé, s így marad... – II, 1053–1054), ám a könyv végső kicsengésében a katolikus egyházi személyek szerelmi tiltását még egy halálban történő egyesülés sem engesztelhetette meg. Persze a szerelem belső érzéseinek ábrázolása, az indulatok erejének és megfékezhetlenségének jelenléte még így is rendkívül erősen érződik.

A magyar író számára alighanem épp ennek a szenvedélyességnek és érzelmességnek a nyelvi kifejezése okozhatta a legnagyobb nehézségeket: még azt is feltételezhetjük, hogy ez készítette Barczafalvi Szabót a szavak tömegének újítására. Hiszen a magyar irodalmi nyelvben, s kivált a magyar prózanyelvben e korszakban még semmi hagyománya nem volt a nagyszabású, nem-patetikus szubjektív érzelmesség, a szerelmi elfogódottság vagy elragadottság megjelenítésének. A német *Siegwart* a német prózanyelvnek egy már jól begyakorolt, könnyen folyó, mindenféle árnyalatra kidolgozott gazdag stílusregiszterével tudott játszani, még akkor is, ha maga Miller nem tekinthető túlságosan szellemes vagy változatos stilsztának. Ám Barczafalvi Szabónak önmagának kellett

(kellett volna) kitalálnia ama stílusfordulatokat, amelyek e radikális modernséget képviselni tudják (tudták volna): az őelőtte működő magyar prózairók egyáltalán nem e regiszteren játszottak (még az erkölcsi meséket fordító, pompás stilisztá Báróczy Sándor sem: ő, a francia irodalmi forrásoknak megfelelően, a nem-racionális erkölcsi problémák esetében is racionális kifejtést alkalmazván, a „franciás” stílusmegoldásokat alkalmazta, s a szubjektív szenvedélynek „kitöréseit” nyelviileg nem jelenítette meg). Ennek a prózástílusnak egyszerre kellett leszámolnia a latinos retorizáltsággal, a körmondatok alig leküzdhető vonzásával, s a szenvedélyt csak *külsőleg* leíró és említő történetírói gesztusokkal. Az ilyen, ma kétségtelenül groteszkül ható felkiáltások: „Minden, minden öröm üvöltöz, és örvend a maga létének!” (II, 696), vagy az ilyen megszólítások (férfibarátok levelezésében): „Tombolj öröm üvöltések között vélem, óh szívem szerettel!” (II, 349), mind arra mutatnak, hogy Barczafalvi Szabó egy megoldhatatlannak tűnő, nem szavakban, hanem csak az egész nyelvi-stilisztikai komplexumban megragadható problémába ütközött, s kétségbeesésében nyilvánvalóan kapkodó válaszokat adott a problémákra. Csakhogy ne felejtjük el: kortársai közül, prózában, ezekre a problémákra senki nem talált jó megoldást. Barczafalvi Szabó nagyon szépen és egyenletesen jól fogalmaz akkor, amikor „egyszerű” jelenetézést vagy leírást kell megoldania (s persze mikor nem kell valamely új „tárgy” részére új nevet is koholnia): e téren nála jobban és folyamatosabban e korban nagyon kevesen fogalmaztak; amikor viszont a szubjektív lelkesültséget kellene valami módon visszaadnia, ugyanabba a nehézkességbe esik, mint kortársainak bármelyike (s e nehézkességet akarja aztán rettenetes szavainak új modalitásával kiktűszöböltni; legalább szavaival kívánja „modernizálni” előadásának modalitását). Akkor látjuk igazán e problémának mélységét, ha megnézzük a fentebb felsorolt többi ily típusú regénynek is fogalmazásmódját: az esetek többségében a Barczafalvi Szabó megoldásainál jóval sutábbakat találunk. Ama két kiváló stilisztá pedig, akik kikerülték emez, a magyar prózában még nagyon sokáig fenyegető csapdát, azaz Kazinczy a *Bácsmegyey*vel és Kármán a *Fanni hagyomány*aival, a választott regényforma „kegyelméből” tudtak szolidabban fogalmazni: a levélregénynek eltávolított narrációjával, az „írásbeli” formai közvetítettségnek beiktatásával a közvetlenül kitörő szenvedélynek jelenetézését el tudták kerülni: a szereplők nem *beszélnek* egymással, s így jobban tudnak a retorizáltság leíró hagyományával is élni.

Különösen élesen vetődik fel e kérdés a szerelmi jelenetek ábrázolásánál: itt Barczafalvi Szabó nyilván igen merészen jár el, mikor a szerelmeseknek kettesben töltött perceiket, enyelgéseiket, a *részletezett* csókolózásokat minden rövidítés nélkül lefordítja. E téren a fogalmazás körülményessége ma nyilván s joggal mosolyt fakaszt: „Mariána le hajtá a fejét az ő szívére, és meg szorítá kezét szelideden: ottan ottan sokáig egygyet sem szállának, tsak úgy ülének, mintegygy egygyúvé forrván ortzájok. Szigvárt, még mikor oda benn vólt a Mariána lélegzete, azt is hallá, s hogy kezdett jöni ki felé először tsak tsendesen, ezután apródonként mint tsak sebeskébben s erősebben, míg nem végre egygy nagy sohajtás vált belőle: és akkor osztán ötet ismét még erősebben a maga szívéhez szorította, és száját szájjára petsételvén, ki szopá abból az ő tiszta tsókját és szelíd lélegzetét” (II, 369); „Mariána meg fogá egygybe a kezét, s vezeté ötet egygy leveles karám-

ba, és ottan az ölébe ese: az ő tsókjai sokkal tüzesebbek valának, mint másszor: az ő szája sokkal tovább játszadozott az övén, és ki szopta egészen az ő lélegzetét” (II, 390); ám ne felejtjük el azt sem, ily nyíltan erotikus jelenetet, ily részletezéssel, ily *belső* ábrázolási igénnyel a magyar próza Barczafalvi Szabó előtt nem rögzített, s így a lehetséges leírási variációkat Barczafalvi Szabónak kellett kitalálnia. Hiszen ha arra gondolunk, mily nyersen beszélnek és viszonyulnak egymáshoz az ugyanebben az időben írott *Etelka* szereplői (holott szintén szerelmes regényről lenne szó!), akkor látjuk igazán e modern lelki-erkölcsi finomításnak roppant jelenetkezési és nyelvi nehézségét. Dugonics, aki oly szigorú erkölccsel vezeti szerelmeseinek sorsát, hogy kettesben szinte soha nem hagyja őket, enyelgéseiknek minden bensőséget nélkülöző nyelvi formát ad (pl. mikor Etele pajkosan fordul Etelkához): „Noszsa-rajta Kis-fazék, ugyan föl-rottyantál ám. Látd: a-ki mérget hordoz magánál, mög-is-mérgesödik. Avvagy talán farral keltél-föl ma röggel az ágyból? Kicsin ugyan a bors, de látom: hogy erős. Mit marod a nyelved? Tödd-föl egyszer fejed, tüzrül-pattant gesztenye. Csak a híjja: hogy habozzon a szád; hogy fogaidat csikorgasd” (II, 313), s a végső szerelmi egymásra találást is, mely persze nagy nyilvánosság előtt zajlik, csak nagyon röviden, éppen hogy jelezve az eseményt, ám roppant körülményesen és áttételesen írja le: „Ki írhatná-le azokat az érzékenységeket, melyeknek mind-eddég neveket nem találtunk. Etelka bizonyára (sebének csekélségét meg-értvén) Etelének szeme közé nézett. Ki-terjesztették karjaikat. Az-után (néma jelekkel) összefutottanak. Végkére oly hathatósan össze-ölelköztenek: hogy két személlyeik össze-forrani, és egy személlyé válni láccattanak” (II, 492–493). Dugonics itt, ha nem is szándékosan, de nyíltan kimondja Barczafalvi Szabó és a szentimentális románok modernségének alapproblémáját: „Ki írhatná-le azokat az érzékenységeket, melyeknek mind-eddég neveket nem találtunk?” *Nevet* kellett találni az érzékenységek számára, *stílust* kellett kitalálni, melyben a rajongásnak mind bensősége, mind érzékisége megragadható lenne. S ez volt az, ami Barczafalvi Szabót magával ragadta, s amivel nem tudott teljesen megbirkózni: a feladat oly nehéznek bizonyult. Hisz a szentimentális érzékenységeknek, a szerelmi jeleneteknek leírása még Kazinczynál is, még húsz év múlva is, a *Bácsmegyey* átdolgozásában is nehézkes marad, mind a jelenetkezés, mind a megfogalmazás terén: „Szívem tele volt; láttam a veszélyt, melyben lebegtem, megszorítám kezét, rányomtam forró csókomat, főm megszedült, átöleltem Terézt, s ajkaink egymáson pattantak széj-jel”.¹⁹ Kazinczy leírása ugyanazokkal a kérdésekkel kellett hogy szembenézzen, mint a Barczafalvi Szabóé, s úgy látszik, gördülékenyebb szóhasználata csak minimális előnyt biztosít a megoldás keresésében... S ha persze Barczafalvi Szabó némely mondatainak görcsösségét semmi nem tudja kimenteni (pl. „A közelebb való Muzsikodalomban szózangoza Mariánának egygy pár Dallitzát, mellyeknek bé foglalványok a két szerelméseknek újonnan lett öszszegygyesülések vala” – II, 379), azt mindenképpen tudomásul kell vennünk, hogy – mint ebben a mondatban is láthatjuk – e korban még nem volt szalonképes és elfogadott kifejezés a *szerelmésekre* sem, hisz e szó (szerelmes) kedves emberre, rokonra, barátira is alkalmazható volt (azaz e „tárgyra” is új nevet kellett

¹⁹ KAZINCZY Ferenc, *Bácsmegyeinek gyötrelei*, kiad. HEINRICH Gusztáv, Bp., 1878, 113.

keresni!), s a szerelmi viszonyt, ha esetleg már le is írták, csak körülíró kifejezésekkel tudták jelölni (vö. Kisfaludy Sándor megnevezését: *két szerető szív*, vagy Csokonainak a problémát kikerülő, antikizáló poétikai körülírását: *Erato lantja* stb.).

Dugonics ellenpéldája még egy szempontból érdemel itt figyelmet: az író, mind szereplőinek mozgatójában, mind pedig gesztusaikban, beszéltetésükben oly *durvaságokat* enged meg magának, melyeket a korban modernnek számító szentimentális ízlés messzemenően elvetett magától. A *Szigvárt* magyar változatának talán e durvaság megszüntetése terén lehetne legnagyobb érdemeit kimutatni: körülményes fogalmazásai mind a „szelídebb”, finomabb erkölcsiség és ízlés felé akartak mutatni (amint a könyv elé írott *Tudósításban* ki is mondja: „A ki az érzékenységeket felsőbb rendűekké teszi, s megjobbítja: az, éppen egygy oly méltóságos véget ér el, mint az, a ki tsupán csak az Elme értő tehetségének tökéletesítése végett foglalatoskodik”). Ám persze Barczfalvi Szabó is tud durva lenni: de ő – Dugonictól eltérően – csak akkor, mikor az érzékeny modernség nevében elítélendő durva és erőszakos viselkedésmódokat akarja megbírálni; az ő pozitív hősei szentimentálisan és finoman, művelten és erkölcsösen társalkodnak és elmélkednek, negatív figurái viszont nyelvhasználatukban is műveletlennek mutatják magukat. E regény, a magyar prózairodalomban alighanem először, kísérletet tesz arra is, hogy szereplőit a beszéltetés stílusrétegzésével is jellemezze, s a pozitíve kitüntetett figurákat azzal is megkülönbözteti, hogy őket „szépen” beszélgeti, míg a negatív, általában zsarnok figurákat a régiesebbnek feltüntetett nyersség modalitásában hagyja mozogni. Több példát is hozhatnánk (pl. mikor a gonosz tanácsnok, miközben épp veréssel kényszerítené ártatlan leányát a nem kívánt házasságba, így kiált: „Oszolj a szemem elől, kurva!” – II, 495), ám a legszembeütőbb eset alighanem az, mikor Szigvárt tanulótársát és barátját, a nemes Krónhelmét a bárdolatlan, csak a testi erőben kedvét lelő atyja a következő levélformulával hívja az iskolából haza, természetesen vadászatra: „Hadd lássalak már egyszer, hogy áll az órrod, nagyobb é már a fejed? te balfasz...” (I, 289). Barczfalvi Szabó szándékos stílusválasztását, s kemény nyelvi jellemzését mi sem bizonyítja jobban, hogy a német szövegben e helyt csupán annyi áll: „du Narr”, s hogy a fordító a levélbe, erősítendő az atya iránti olvasói ellenszenvet, még további gyalázkodásokat is beiktat; hisz nyilván nem lehet az rendes és érzékeny felvilágosodott ember, ki nagyon derék saját fiához így beszél: „pernahajder tyúkültető vagy...” (I, 289). Mikor Kazinczy a Magyar Museumban írott bírálatában az ily nemű fogalmazásokat is kifogásolja (pl. eme, levélből idézett mondat kapcsán: „Itten a tanulók társasága csupa csömör, alávaló, csak olyan aluszékony, tyúkültető, mindenütt csak deákul, de felette gizgazul s nyomorultul beszélnek vagy beszélnének hogy már...”), messzemenően jogtalanul jár el, hiszen nem veszi észre, hogy a szövegrész épp színes s alantas stílusával óhajt jellemezni. Kazinczy, úgy látszik, itt is a maga szigorúan hierarchizált és rétegzett klasszicista stíluseszményével operál, s a szövegből az erős kifejezéseket önmagukért óhajtáná kitudni, mint az irodalomba általában nem valókat (ugyanúgy, ahogy e kifogásokat egyébként Dugonicsal szemben is megfogalmazta, ostorozván a „leg-ízetlenebb galanteriát s a

legalatsonyabb popularitást”²⁰), s ama modern, aktuális jellemzésre törő prózaírói gesztust, melyet Barczafalvi Szabó kipróbált, heteronómiája okán még az egyébként toleránssalabbban kezelt románok nyelvében sem engedné meg. Persze azt hozzá kell tennünk: e jellemzési kísérlet Barczafalvi Szabónál rendkívül csekély súllyal van jelen, s nagyrészt el is tűnik vagy elmosódik a sok mesterségesen gyártott szó által keltett elég egységes neologizált nyelvi hangulatban, ám mint egy olyan szépírói kísérletnek első nyoma, mely csak jóval később fog majd a magyar prózában áttörni, feltétlenül említésre méltó. (E jellemzéselvű prózaírói gesztus mellett említhető meg az a szintén nagy jelentőségű, ha nem is páratlan fogás, mely a *Szigvártban* igen gyakran él a klasszicista retorikák által nem javallt, megtört és hiányos, grammatikai szempontból tökéletlen mondatokkal; amint ezt a századvég szentimentalizmusának néhány esztétája már nemcsak engedélyezni, de szorgalmazni is fogja, Barczafalvi Szabó a szenvedély *jellemző* leírására, a lélek elragadtatásának festésére szabadosabb nyelvi alakzatokat is mer beiktatni.)

Éppen más, valószínűleg ezzel ellentétes oldalról tűnnek fel ama versek, melyeket nem csekély mennyiségben találunk a *Szigvártban*: itt, úgy látszik, a versírói hagyománynak erőssége könnyedén legyőzte az újat alkotó, író Barczafalvi Szabót. Miller ugyanis, aki ifjúkorában, Göttingenben a Hainbund költői köréhez tartozott, könnyed, klasszicizáló szentimentális verseket applikált bele szövegébe: a hősök hol olvassák őket, hol csak úgy, maguktól, versre fákadnak: ezeknek magyarítása azonban Barczafalvi Szabónál egészen másként sikerült. A fordító a református kollégiumokban épp akkoriban virágzó és dívó mesterkedő költészet hagyományát, úgy látszik, igen mélyen elsajátította, s a német verseket, lettek legyen eredetileg bármily versformában vagy modalításban fogalmazva, mind erre a rámaúra húzta rá (ha persze a formákat, mint mesterkedő, variálta is: írt rímes hexametereket, szapphói strófákat stb.). Barczafalvi Szabó leoninusokba írja át a német dalokat, s az eredeti szövegnek magyar kifejtéséhez sokkal nagyobb terjedelmet vesz igénybe; szinte teljesen változtatás nélkül alkalmazza azokat a sémákat, amelyeket kollégistaként tanulhatott: sőt a hagyományos vers- és mondatfűzés stilisztikai ereje (vagy formulakészlete) oly nagy lehetett, hogy e versekben még a szócsinálástól is jobban tartózkodott. Pl. a Kazinczy által is keményen megbírált aszklépiadészi versekben szinte egyetlen neologizmus sincsen; ezek azzal tűnnek ki, hogy csak a szó- és hangjátékok végletekig facsarásával akarnak hatást elérni, s azt a látszatot szeretnék kelteni, hogy a művészileg erős versforma mellett már semmi más „újító” költői-szógyártó gesztusra nincsen szükség:

Ímé, már, te, övé vagy; tied, ő: S te, ő,
 Vagytok tsak: Te, vagy: ő; sőt tsupa egygy Teő!
 Óh millyen tsuda Vegy! óh be tsudás elegy!
 Kettő, tsak tsupa egygy! Egygy leve kétszer egygy!... (II, 224–226.)

²⁰ Levele Ráday Gedeonhoz (1788): KazLev I, 191; Ráday a válaszelevélben hasonlóképpen kárhoztatja az „igen culinaris beszédnek módgyait”, s a „culinaris szitkokat”: *uo.*, I, 194.

A fordítás alapjául vett német versből, mely négy négysoros alkaioszi strófából állott, Barczafalvi Szabónál két és fél oldalra terjedő ily nemű mesterkedés lett – a költészet megtanult hagyománya győzött a próza (valamint a német költészet) fölött. Barczafalvi Szabó számára, úgy látszik, az új és modern próza megcsinálása sokoldalú kihívás volt; ahol nem talált kitaposott utakat: kitaposta hát ő maga, úgy, ahogy elsőként vagy újtóként tudta vagy szerette volna. A költészet területe viszont már be volt járva, s nem kellett keresnie az utakat – rálépett hát az iskolában kínált lehetőségek útjára, s nem vette észre, hogy ezzel milyen sokat vesz vissza a német eredeti modern költészeti kínálatából (sőt, hagyománykövető naivitásának szép tanúbizonyságaként még azt is megengedi magának, hogy egy alkalommal, mikor leírja, hogy egy kertész „igen szomorú dallangokon szózangozik”, a minden neologizmus nélkül lefordított vers alá lábjegyzetbe beteszi a következő mondatot: „A nótája e szerint van: Zavarodott kedvvel töltöm többre kínos éltém napjait, s.a.t.” – II, 619). Írói gesztusainak, állásfoglalásainak e kettőssége talán még egy általánosító tanulsággal is szolgálhat: még jobban rávilágít arra, mennyire nem párhuzamosan fejlődik egy irodalomban a költészeti és a prózai megszólalás hagyománya; a történeti szinkronitásban, a szerzői azonosság esetén is mennyire elkülönül egymástól a verselés és a prózaírás nyelve.

*

Kazinczy, mikor a Magyar Museumban kifogásolja Barczafalvi Szabó szóalkotását, érdekes javaslattal él: „Különben ez a cselekedete a fordítónak sokkal szenvedhetőbb lett volna, ha nem mulatságra írott, hanem valamely philosophiai munkában élt volna velek.”²¹ A szigorú kritikus kiutasítja a kísérletező író a fennkölt, elegáns művészet hazájából, „a gyönyörűségre szolgáló dolgok” birodalmából, s a száraz tudományok nyelvileg kevésbé érzékeny területére küldi. Nyilván nem is tudhatta, a későbbiekben mennyire igaza lett: Barczafalvi Szabó a természettudományok tanáraként élt a kilencvenes évektől kezdve, s csak a tudományokat illető szövegeket publikált;²² s végül csak olyan alakként őrződött meg az irodalomtörténetben, kit csak a tudomány tart számon, s kit csak nyelvészként (habár rossz nyelvészként) tart a tudomány is számon. Holott írói kísérletei sem lettek volna teljesen elutasítandók: legalább a vállalkozás mozzatát figyelemmel és tisztelettel kellene számon tartanunk és értelmeznünk. A *mozgatóit* legalább: hisz ő maga is, élete végén, nyugállományba vonulván, magányos tudóskodó különcként, az *örökmozgó* feltalálásán törte a fejét, sőt állítása szerint fel is találta: „Ki dolgoztam tudniillik még 1809dik esztendőben leg szorosabb és legátláthatóbb meg mutatással a Theoriáját egy olyan machinának, mely maga magától vészen magának mind kezdő, mind folyva-tartó s egyszersmind változhatatlan sebességű mozgást; úgy hogy csak a materia, melyből készítettik, légyen századokon által tartós, s ment egészen, ha lehet, a dörzsölés által esni szokott kopástúl: a machina mind, sőt örökéig változhatatlan

²¹ I. h. (lásd a 9. jegyzetet).

²² Ilyen volt könyve: *A tudományok magyarul*, Pozsony, 1792. (E művében már lemond a szócsinálásról, s a bonyolultabb fizikai-kémiai fogalmakat mind körülírással próbálja megnevezni.)

hathatóságú mozgásban marad. Minthogy pedig azomban elég materiáink vannak, melyek ha nem örökéig is, de bizony több századokon által el tartanak minden észrevehetőbb dörszölési kopás nélkül: ilyen értelemben ez a machina valóságos *Örökmozgó*, s méltán neveztem katexochen *Forgonyának* magyarul s *Authenticumnak* görögös deakúl.²³

István Margócsy

L' APOLOGIE DE SZIGVÁRT

L'auteur attire l'attention sur le manque d'intérêt porté aux tentatives de romans et aux traductions de l'allemand qui sont oubliées par l'histoire littéraire, alors que celles-ci, apparemment les produits du josphinisme eurent un rôle important dans les années 1780. Ces œuvres avaient une grande influence sur le goût littéraire de l'époque et, non seulement par leur contenu ayant une grande importance sociale et une modernité remarquable, mais aussi par leur sensibilité émotionnelle. Leur caractère prosaïque et romanesque menaçant la hiérarchie des genres littéraires classiques avait une importance primordiale du point de vue esthétique. En tant que romans modernes, ceux-ci donnaient les descriptions des situations de vie les plus modernes avec un esprit ouvert et une grande sensibilité. Ils touchaient presque toutes les questions de la vie littéraire des années quatre-vingts et avaient un rôle décisif dans le processus qui aboutit à la reformulation radicale des règles, des structures littéraires de l'époque en permettant l'apparition d'une conception littéraire beaucoup plus ouverte.

Parmi les traductions mentionnées l'auteur analyse une adaptation d'un roman allemand de Johann Martin Miller, traduit par Dávid Barczafalvi Szabó (Pozsony [Bratislava], 1787), intitulé *Szigvárt* auquel, quoique réputé avant tout de ses néologisme excessifs l'histoire littéraire doit encore une évaluation.

²³ Levele 1815-ből: KazLev XIII, 432–436; az idézet: 433. Kazinczy reflexiói az örökmozgót illetően: *uo.*, 436–437.

